

Commentaar op de Wet bestemming lichaam van overledenen

In de Memorie van toelichting ontbreekt een gedeelte over de verhouding tot internationale wetgeving, zoals art. EVRM en het IVRK, waarin verplichtingen voor de staat t.a.v. overlijdensonderzoek zijn neergelegd.^{1,2,3} Tevens ontbreekt een link met de European Autopsy rules die Nederland heeft ondertekend. Door het ontbreken van deze basis is het doel van de nieuwe wet niet duidelijker dan het doel van de WLB. Dat is een gemiste kans.

Opmerkingen t.a.v. diverse thema's:

Termen gebruikt in de wet

- De voorgestelde definitie van *schouw*: 'het uitwendig onderzoek aan het lichaam van een overledene door de behandelend arts of een gemeentelijk schouwarts naar de aard van het overlijden.' De schouw is om te beginnen vaak een samenwerking met politie. Daarnaast is de aard van overlijden vaak volstrekt duidelijk, denk aan een verkeersongeval. Het onderzoek van het lichaam zou dan geen nut hebben, omdat de aard van het overlijden al vaststaat. Deze voorgestelde definitie is onzes inziens onvolledig en daarmee onjuist. Een schouw is veel meer dan het bekijken van het lichaam. De definitie van de schouw zou moeten worden aangepast naar: 'Een onderzoek naar de aard en oorzaak van overlijden, omvattende een onderzoek naar de medische voorgeschiedenis, een onderzoek van de omgeving en een onderzoek van het lichaam van de overledene.' Dit roept de vraag op wat het verschil is tussen een schouw en een overlijdensonderzoek. Wordt bij overlijdensonderzoek bedoeld dat daarvan alleen sprake is als de politie aanwezig is? Is het verschil tussen schouw en overlijdensonderzoek de al dan niet aanwezigheid van de politie? Bij een overlijdensonderzoek kunnen ook andere disciplines nodig zijn, zoals antropologie. Het wetsvoorstel laat daarvoor weinig ruimte.
- De termen Natuurlijke dood en Niet-natuurlijke dood zijn niet gedefinieerd. Gezien het belang van deze termen voor de te volgen procedure bij een schouw is een definitie noodzakelijk. Voorstel: Natuurlijke dood is een overlijden t.g.v. alleen een ziekte. Niet-natuurlijke dood is een overlijden waarbij een andere oorzaak dan een onderliggende ziekte een substantiële bijdrage aan het overlijden heeft geleverd.
- De termen aard en oorzaak van overlijden moeten worden gedefinieerd. Aard van overlijden is natuurlijk of niet-natuurlijk.
- In de wet wordt de term 'gemeentelijk schouwarts' geïntroduceerd. Dit is een term die nieuw is. Voorheen was de term 'gemeentelijk lijkschouwer'. Het is onduidelijk waarom voor de term 'gemeentelijk schouwarts' is gekozen.
- De grens tussen overledene en een lichaamsdeel roept vragen op. Is een overledene pas een overledene in de zin van de wet als het lichaam volledig is? Zo ja, betekent dit dan dat de lichaamsdelen van een overledene na bijvoorbeeld een treinincident slechts lichaamsdelen zijn en het geen overledene is in de zin van de wet? Het lichaam dat wordt gevonden is namelijk per definitie niet volledig. En is een romp of hoofd een lichaamsdeel?
- Er is in art. 2 geen einde gedefinieerd aan de reikwijdte van het wetsartikel. Het mogelijke gevolg is dat al het archeologische humane materiaal onder de WLB gaat vallen, dit lijkt

¹ E. Thoonen, Death in State custody, Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen 2017.

² C. Woudenberg, Death in denial, proefschrift Maastricht University 2024.

³ C. Gregoire en W. Duijst, De Nederlandse naleving van internationale verplichtingen inzake Nader Onderzoek naar de Doodsoorzaak van Kinderen, NTM 2024.

<https://doi.org/10.54195/NTM.19052>.

ons onnodig werk opleveren voor de forensisch artsen. Voorstel: in de wet wordt gedefinieerd na hoeveel tijd humane resten niet meer onder de nieuwe wet vallen. Ons voorstel is om de termijn op 100 jaar te stellen.

Grafrust

- De grafrust wordt voor niet geïdentificeerde lichamen verlengd naar 50 jaar. Hierna mag geruimd worden; is opslag in een depot (archeologisch of forensisch) niet beter en ethisch meer verantwoord? Waarop is de termijn van 50 jaar gebaseerd? Wat is het doel van 50 jaar bewaren? Een termijn van 50 jaar in de meeste grondsoorten van begraafplaatsen in Nederland leidt tot sterke degradatie van het botmateriaal en dus ook het DNA. Het lijkt ons van belang het biologische profiel eerder vast te leggen en de termijn van 50 jaar op 10 jaar te zetten, gevolgd door ruiming en opslag in een eerder genoemd depot. Dit lijkt ons beter aan te sluiten bij het doel om het stoffelijk rest terug te geven aan de nabestaanden.

Schouw

- De schouw moet van goede kwaliteit zijn (art. 7 lid 2). Deze zin voegt niets toe aan de verplichting die op artsen rust. Artsen moeten, bij alle door hen verrichte handelingen, bevoegd en bekwaam zijn. Het invoeren van deze nieuwe regel zal niet leiden tot een hogere kwaliteit van lijkschouw.
- Het formulier dat genoemd wordt in art. 10 lid 3 van het wetsvoorstel wordt in de praktijk nooit gebruikt.
- In art. 14 eerste lid is beschreven dat een “een nader onderzoek naar de aard van het overlijden verrichten of laten verrichten indien de gemeentelijk schouwarts op basis van de verrichte schouw niet overtuigd is dat het overlijden een natuurlijke oorzaak heeft.” dit roept de vraag op of de gemeentelijk schouwarts hiervoor specialisten kan inzetten en zo ja, hoe dit financieel geregeld dient te worden. Gedacht kan worden aan, en niet gelimiteerd tot, toxicologisch, antropologisch, entomologisch onderzoek. Het moet onzes inziens een onderzoek zijn naar de aard en oorzaak van overlijden.

Geheimhouding

- In het kader van de schouw kunnen artsen informatie uitwisselen. Deze informatie kan alleen worden gebruikt om de aard van overlijden vast te stellen. Dat is niet zinvol en feitelijk een stap achteruit vergeleken bij de huidige situatie. Vb. Wanneer een persoon hangend aan een touw wordt aangetroffen dan is de aard van overlijden evident niet-natuurlijk. De medische informatie is nodig om te beoordelen of sprake is van een suïcide. Volgens het huidige wetsvoorstel zou medische informatie strikt formeel in de voorgestelde situatie niet meer uitgewisseld kunnen worden tussen behandelend arts en FA.
- De door de FA verkregen informatie mag niet verstrekt worden aan de OvJ. De OvJ moet dan gaan vorderen. Echter, op grond van de huidige wetgeving (WvSv) is de verschoningsgerechtigde niet verplicht te voldoen aan die vordering. Indien de nieuwe wet op deze manier vorm krijgt, kan de staat niet voldoen aan zijn verplichting om een onderzoek naar de doodsoorzaak in te stellen dat adequaat is in theorie en in de praktijk. Dat betekent dat of de regeling in het WvSv aangepast moet worden of de regeling in het onderhavige wetsvoorstel minder beperkend moet zijn t.a.v. informatiedeling.
- Ons voorstel is om de behandelend arts informatie te laten verschaffen in het kader van de schouw aan de FA. De FA deelt datgene wat nodig is met de OvJ om tot een oordeel te komen over het al dan niet aanwezig zijn van een strafbaar feit. Indien een strafrechtelijk onderzoek volgt kan de OvJ de medische informatie, vertaald en toegelicht door de FA, gebruiken voor het uitzoeken van het strafbare feit.

- De FA heeft de verplichting om de bewaartermijnen van de WGBO (20 jaar) te respecteren. Vernietiging direct na het afronden van de schouw kan dus niet aan de orde zijn. Voor het afgenomen materiaal moet een bewaartermijn van 1 jaar worden gesteld om te voorkomen dat, als na enige tijd een vermoeden van een strafbaar feit ontstaat, het materiaal vernietigd is en onderzoek feitelijk onmogelijk is.
- Het is aan te bevelen om in de wet een bepaling op te nemen over de informatievervalsing aan nabestaanden. In de praktijk zijn hierover veel discussies. Voorstel van tekst: 'Na het overlijden wordt degene die bij leven bij wilsonbekwaamheid de wettelijk vertegenwoordiger zou zijn geweest van de persoon/de overledene, geïnformeerd over de aard en oorzaak van overlijden. Indien het een niet-natuurlijk overlijden betreft wordt voorafgaande aan het verschaffen van informatie overleg gepleegd met de OvJ over de omvang van de te verschaffen informatie'.

Bevoegdheden van de FA

- Nergens in de nieuwe wet is geregeld wie de dood mag vaststellen. Onzes inziens kan die bevoegdheid alleen bij een arts liggen, om de simpele reden dat het vaststellen van de dood minder eenvoudig is dan dat het lijkt. Wij doen het verzoek om in de wet vast te leggen dat de dood door een arts moet worden vastgesteld.
- In de Memorie van toelichting is het volgende te lezen: 'Om de bedoeling van de wetgever beter tot uitdrukking te brengen zal daarom in de wet worden geëxpliciteerd dat voor aanvang van de schouw kan worden overgegaan tot zorghandelingen voor zover de verzorging een goede schouw niet belemmert.' Onzes inziens zou het uitvoeren van verzorgingshandelingen voorafgaand aan de schouw niet toegestaan moeten worden, omdat zoals gezegd het vaststellen van de dood minder eenvoudig is dan het lijkt en bovendien alle verzorgingshandelingen de waarneming bij de schouw kunnen belemmeren. Daarnaast kan een verpleegkundige (of in een verpleeghuis een verzorgende) niet beoordelen welke handelingen de waarnemingen bij de schouw kunnen belemmeren. Het invoeren van een regel over het uitvoeren van verzorgingshandelingen voorafgaand aan de lijkschouw ondermijnt het systeem van lijkschouw. De kwaliteit van lijkschouw zal nog verder afnemen. Praktische problemen die zich voordoen rondom schouwen in de nacht moeten op een andere manier worden opgelost, bv. door een Specialist OuderenGeneeskunde (SOG) aan te stellen die in de avond en nacht de schouw verricht in diverse instellingen.
- De uitbreiding van bevoegdheden van de FA is alleen voor het vaststellen van de aard van overlijden. Dat is niet zinvol. Zoals hierboven al is opgemerkt is de aard van overlijden vaak evident. Een doodsoorzaak onderzoek heeft naast een strafrechtelijk doel een doel in het kader van de publieke gezondheidszorg doel. Aan dat doel wordt in de nieuwe (en overigens ook in de oude) wet volledig voorbij gegaan. De bevoegdheden zouden ook moeten kunnen worden aangewend om de doodsoorzaak te achterhalen. Het door ZonMw en het ministerie van J&V gefinancierd NODOV-project laat zien dat een nader onderzoek naar de doodsoorzaak van jong-volwassenen zowel een strafrechtelijk als een publiek gezondheidszorg doel dient.⁴

Bevoegdheden van de politie

- We zijn verheugd over de uitbreiding van bevoegdheden van de politie in het kader van de schouw. Het meten van de lichaamstemperatuur, zolang dit wordt gedaan met een thermometer die anaal geplaatst wordt, is een handeling die bij de FA hoort. Het plaatsen

⁴ T. Wemeijer, NODOV-project, ZonMw.

van een voorwerp in de anus wordt bij leven gezien als onderzoek 'in het lichaam'. Er is geen reden om dit na de dood anders te zien.

Zodra Thermanus in werking is, dan kan dit door de politie worden gedaan, omdat dan de buttons aan de buitenkant van het lichaam worden geplaatst (en dus onderzoek aan het lichaam is). Art. 13a lid 3: De ambtenaar van politie kan de bevoegdheden, bedoeld in het eerste lid, uitoefenen voorafgaand aan, gelijktijdig met en kort na afloop van de schouw. De term kort na afloop is onduidelijk. De definitie is zo ruim dat een doorzoeking feitelijk bijna altijd kan plaatsvinden. Een onduidelijke afbakening is in strijd met art. 8 EVRM zijn.

Euthanasie

- Bij de totstandkoming van de euthanasiewetgeving is ervoor gekozen om alle gevallen van euthanasie te melden en te laten schouwen door de forensisch arts. Gedurende de afgelopen jaren is de omvang van de schouw bij euthanasie beperkt tot 1) het vaststellen van de dood (wat formeel geen onderdeel van de schouw is, maar daaraan vooraf gaat) 2) het controleren van de medicatie 3) het controleren of de papieren ingevuld door de behandelend arts compleet zijn. Gemeld moet worden dat het formulier 'melding aan de FA' in de praktijk niet altijd gebruikt wordt. Vervolgens wordt de OvJ gebeld en wordt het lichaam vrijgegeven. In grote delen van Nederland wordt de schouw bij euthanasie beperkt tot het ophalen van de papieren en ook de OvJ wordt vaak niet meer gebeld. Ruim 22 jaar met euthanasie leert dat in geen enkel geval de bevindingen bij een schouw van de forensisch arts heeft geleid tot strafrechtelijk optreden. Derhalve zijn we van mening dat de schouw door de forensisch arts geen toegevoegde waarde heeft. Indien deze principiële stap wordt gemaakt moet besproken worden welke arts de schouw bij de euthanasie moet uitvoeren. De toetsing door de regionale toetsingscommissie euthanasie moet uiteraard wel in stand blijven ten einde te kunnen voldoen aan de verplichtingen van art. 2 EVRM. Indien deze wijziging wordt doorgevoerd moet art. 293 Sr worden aangepast.

Positie minderjarigen

- De positie van de minderjarigen wordt verbeterd door de algemene bevoegdheden die de FA krijgt bij de schouw. Zo nodig kan de FA een nader onderzoek uitvoeren (art. 10 wetsvoorstel). De wettekst blijft zoals die in de WLB. In de praktijk wordt de NODOK alleen uitgevoerd met toestemming van de beide ouders. In de nieuwe wet wordt geen toestemmingsvereiste opgenomen. Wat betekent dit voor het toestemmingsvereiste? Onzes inziens zou het toestemmingsvereiste voor de NODOK-procedure tot aan de sectie moeten komen te vervallen. Voor het uitvoeren van de sectie zou de toestemming van de ouders gevraagd moeten worden. Het voorstel is om de situatie die bestond ten tijde van de NODO te herstellen en dus alle onderzoekshandelingen, behalve de sectie, uit te voeren om de doodsoorzaak te achterhalen. Sectie vindt plaats met toestemming van de ouders.
- In de praktijk is de meldingsgraad van overlijdens van minderjarigen nog steeds maar 70%.⁵ Wij zijn van mening dat 'niet melden van het overlijden van een minderjarige' moet worden opgenomen in de lijst met strafbare feiten in art. 89 van het wetsvoorstel. Concreet stellen wij voor om het overtreden van art. 10 in zijn geheel strafbaar te stellen.
- Het oude art. 74 Wlb wordt in de nieuwe wet feitelijk gehandhaafd. Art. 74 Wlb is al vele jaren een dode letter van de wet. In de praktijk wijzen rechters een sectie bij een kind nooit toe. Feitelijk is de toestemming voor minderjarigen gedekt door art. 18 en 19 van de nieuwe wet. Mocht er behoefte zijn om een 'NODOK-sectie' te regelen in de nieuwe wet

⁵ Onderzoek S. van Rhenen e.a., Maastricht University. Publicatie gesubmit.

dan ligt het meer in de rede om de bevoegdheid bij de OvJ neer te leggen. Mocht de FA niet overtuigd zijn van een natuurlijke dood, dan ligt de bevoegdheid al bij de OvJ.

- Melding van een NODOK procedure bij de OvJ is een doorbreking van het medische beroepsgeheim zonder grond en zonder doel en daarmee niet toelaatbaar. De verplichting tot melden bij de OvJ moet dus onzes inziens niet in de wet komen.

Identificatie van de overledenen art 16 en art. 17.

Specialistisch onderzoek zijnde niet geneeskundig onderzoek

- Artikel 21 behandelt sectie of ander geneeskundig onderzoek, dit laatste is niet duidelijk gespecificeerd. Tevens kan fysisch antropologisch onderzoek worden ingezet, dit is (internationaal erkend) geen geneeskundig onderzoek maar betreft wel onderzoek aan en in het lichaam dat in een verdere staat van ontbinding is. Het niet vermelden van de inzet van niet-geneeskundig onderzoek t.b.v. de lijkschouw is een gemiste kans.
- De inzet van specialisten inzake identificatie wordt niet vermeld, terwijl de inzet van een politieambtenaar wel wordt genoemd en eveneens de inzet van DNA onderzoek, dit is een gemiste kans, naar onze inziens zou de burgemeester meer specifiek genoemde mogelijkheden tot zijn beschikking moeten hebben, waaronder fysisch antropologisch onderzoek.

Wetenschappelijk onderzoek

- De wettekst: 'Dergelijk onderzoek draagt bij aan nieuwe inzichten in ziekte en gezondheid, aan preventie en verbetering van de gezondheidszorg, en aan de ontwikkeling en implementatie van (bio)medische innovaties.' Wat wordt bedoeld met biomedische innovaties? Hoort daar ontbindingsonderzoek bij? Voorstel voor wijziging van de wettekst: 'Dergelijk onderzoek draagt bij aan nieuwe inzichten in ziekte en gezondheid, aan preventie en verbetering van de gezondheidszorg, en aan de ontwikkeling en implementatie op het gebied van de forensische geneeskunde.' Door een bredere definitie is er ruimte voor (nog niet voorzien) onderzoek op het gebied van forensische geneeskunde. Door de toevoeging van 'forensische geneeskunde' zijn alle grote domeinen, namelijk preventie, curatie en forensisch gedekt.
- De wet regelt niets over de handel in lichamen of delen daarvan, terwijl er tal van voorbeelden zijn. De huidige opzet van de wet geeft verduidelijking wat er met botdelen moet gebeuren als de grafrust is verlopen, maar er is nog voldoende materiaal in omloop. De nieuwe wet zou moeten regelen wat er met dit materiaal mag/moet.

Ondertekenaars:

Onderzoeksgroep Maastricht University, forensische geneeskunde

- Prof.mr.dr. W. Duijst, hoogleraar forensische geneeskunde en gezondheidsstrafrecht, arts M&G
- Dr. Ing. T. Krap, forensisch antropoloog, onderzoeker, en voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Fysische Antropologie.
- Dr. C. Woudenberg, forensisch arts
- Drs. T. Gelderman, master of science, forensisch arts en onderzoeker
- Drs. H. Stigter, forensisch arts en onderzoeker
- I. Sluis, master of science, forensisch antropoloog en onderzoeker
- L. Dijkhuizen, master of science, forensisch arts en onderzoeker
- T.M. Wemeijer, master of science, forensisch arts i.o. en onderzoeker NODOV
- N.J. Loman, master of science, forensisch arts i.o. en onderzoeker

Onderzoeksgroep GGD Amsterdam (in te vullen)

- prof.dr. U.J.L Reijnders, emeritus hoogleraar eerstelijns forensische geneeskunde
- dr. V.N. Slev LLM, klinisch epidemioloog, verpleegkundige niet praktiserend, onderzoeker eerstelijns forensische geneeskunde
- dr. K.E. van den Hondel, forensisch arts, epidemioloog, onderzoeker eerstelijns forensische geneeskunde
- dr. M. Ceelen, epidemioloog, medisch bioloog, onderzoeker eerstelijns forensische geneeskunde
- N.C. Eckhardt, MsC forensic science, onderzoeker eerstelijns forensische geneeskunde

Namens de sectie Forensische en Postmortale Radiologie Nederlandse Vereniging voor Radiologie:

- Drs. M.C. Hovinga-de Boer
- Dr. L.W. de Jong